

SAŽETAK

Mario Grčević, doktorand, Erlangen

UDK 900.853(091):808.62, izvorni znanstveni članak
primljen 20. lipnja 1996., prihvaćen za tisak 28. listopada 1996.

Croatian Contribution to Karadžić's Translation of the New Testament

Comparing J. Stulli's entries in *Rječosložje* with the words which V. S. Karadžić enumerates in his preface of his translation of the *New Testament* as an example of vocabulary he took from Church Slavonic, he modified to Serbian or of vocabulary he invented himself, shows that the words he names, have already been used in the Croatian literary language. That means that Karadžić's specification of the source of his words does not correspond with the facts. This should be understood as a hint that Karadžić's work, on the lexicographical level, too, was not a break with but a continuation of the tradition of the Croatian Štokavian literary language.

Neprihvatljiva naglasnonormativna pravila

Stjepan Vukušić

 svome članku Kako se naglašavaju posuđenice (J 43, br. 4) Ivo Škarić, Đurđa Škavić i Gordana Varošanec-Škarić uglavnom govore o silaznom naglašavanju nepočetnog sloga u posuđenicama, kako oni nazivaju veliku skupinu stranih riječi između dviju manjih i krajnjih skupina: tuđica na jednoj i usvojenica na drugoj strani.

Što se tiče glavne činjenice – postojanja silaznoga tona u nepočetnom slogu kao normalne pojave u hrvatskome književnom jeziku, u tom će se s autorima članka svatko iole prozodijski obaviješten lako suglasiti. No kad pisci žele odrediti opseg te pojave, a pogotovu kad iz nje žele izvući opća načela i valjane normativne upute, tad odmah počinje i moje neslaganje s njima. O tome ovdje želim govoriti po redu koji nameće sam članak.

1. O prvome slogu tuđih riječi autori vele: »Tako se strani dinamički naglasak poistovjećuje s našim silaznim, i to kratak s kratkim, a dugi s dugim (*blic* – *blic*, *optimum* – *optimum*, *lo:gor* – *lôgor*, *li:bar* – *lîbar*, npr.).« A što je onda s riječima *vâkuum*, *fôrum*, *fêler*, *fêder* i tolikim drugima s dugouzlaznim ili kratkouzlaznim naglaskom na prvome slogu stranih riječi koji tu stoji prema dinamičkom naglasku?

2. U članku se navodi kako nije dobro novoštokavsko prenošenje naglasaka jer da »u hrvatskom posuđenice čuvaju izvorno mjesto naglasaka« (str. 132.). A kako bi onda uopće mogle nastati usvojenice ili naglasne prilagođenice, uzmimo npr. samo gramatičko nazivlje: *sûbjekt*, *predikât*, *ôbjekt*, *atribût*, *âfiks*, *fûtûr*, *pêrfekt* i dr. Te riječi nisu stekle svoj prozodijski lik u organskome procesu novoštokavizacije, nego poslije djelovanjem već izgrađena naglasnoga sustava. Također se nikako ne može tvrditi da se takvu naglasku opire »hrvatski puristički osjećaj« (str. 132. i 133.). Naprotiv, hrvatski se prozodijski purizam očituje baš u naglasnim

prilagodbama. Iluzija je, naime, da će hrvatski jezik ikada desetke tisuća posuđenica u punome broju vratiti tamo odakle ih je uzeo.

3. Poričući vrijednost naglasne prilagodbe, metatonije na istome mjestu, u primanju tuđih riječi, autori pišu da »nakon usvojenog tog rješenja ne dolazi u obzir prvo ili drugo rješenje« (prenošenje naglasaka i njegovo prebacivanje na početak riječi, nap. S. V.) »ako bi bilo potrebno« (str. 133.). Ali, činjenica da se u jednim slučajevima primjenjuje prilagodba naglasaka, nipošto ne znači da se u drugima, mnogo brojnijima neće primjenjivati prenošenje naglasaka, ili koji drugi od navedenih ili navedenih načina. Nema tu odnosa ili—ili, nego i—i... A hijerarhizaciju među njima neka odredi sam naglasni sustav, a ne volja pojedinaca. Onda će biti i *senāt* (prenošenje), i *koloratūra* (prilagodba), i *āstrahān* (čelni naglasak) i *geodēzija* (izvorni naglasak), pa ni to nije sve jer prema glasovnom, obličnom i tvorbenom sastavu riječi naglasni sustav bira rješenja iz svih svojih mogućnosti.

4. Misao da se pravilo o prenošenju naglasaka potrošilo u tijeku organskoga procesa novoštokavizacije, glavna je teza autorâ članka, a baš je ona na slabom temelju. Protiv nje govore deseci tisuća naglasno prilagođenih riječi koje u 14. i 15. stoljeću nisu bile u porabi, pa ih nije mogla zahvatiti organska promjena naglasnoga sustava. Ne znam kako se uopće može govoriti o fonološkoj rešetki (str. 131.) koja bi, prema ostalome što tvrde pisci članka, imala samo jednu prečku: za prilagodbu naglasaka na prvome slogu. I tko može živ naglasni sustav zaustaviti u njegovu prilagodbenom radu? I napokon, valja navesti i primjere prilagodbi koje se razlikuju od svih dosadanih. Premda su one na crti mjesni i književni likovi ekonima i njihovih etnika, opet šire vidik prilagodbene moći književnoga jezika:

<i>Šišān</i> – <i>Šišāna</i>	<i>Šišān</i> – <i>Šišāna</i>
<i>Stakōvci</i>	<i>Štōkovci</i>
<i>Prodō</i> – <i>Prodōla</i>	<i>Prōdol</i> – <i>Prōdola</i>
<i>Prodoljān</i> , <i>Prodoljānka</i>	<i>Prōdoljanin</i> , <i>Prōdoljānka</i> .

Istina, djelovanje novoštokavskoga prijenosa naglasaka ne može danas imati onakvu moć kakvu je imalo u organskom procesu novoštokavizacije, ali je živo kao tendencija u cjelini naglasnoga sustava. Što taj sustav nije obuhvatio, prihvaćamo kao takvo, npr. *Kroācija*, ali ne i *Dalmācija*, *Slavōnija*, *Slovēnija*, jer je već ustaljeno *Dalmācija*, *Slāvōnija*, *Slovēnija*. Isto je tako posve u redu naglasiti *geodēzija*, ali to ne znači da bi trebalo biti i *Makedōnija* kad je već normalno *Makēdōnija*.

5. U članku nije utemeljeno ni tumačenje naglasaka u riječima *Amērika*, *re-pūblika*, *purizān*. Autori vele da su takvi naglasci krivotvorenje podatka o izvornom obliku posuđenice, jer da izvorno nije *Amerika*, *republika*, *purizām*, pa ne može biti valjano ni *Amērika*, *re-pūblika*, *purizān*. Međutim, u spontanome prozodijском činu izvornoga govoritelja hrvatskoga književnoga jezika važno je samo to da postoji *čemerika*, pa može biti i *Amērika*, da postoji *perūnika*, pa može biti i *re-pūblika*. A to je li doista neka riječ baš takva tvorenica, za naglasak nije odsudno. Važan je samo glasnovi sastav riječi, posebno njezin završetak. U Babićevoj *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku* (Zagreb, 1986.) može se naći pravilo da je naglasak u tvorenica sa sufiksom *-ika* baš kratkouzlazni na trećem slogu od kraja. Glede korpusa takvih tvorenica, upozorio bih na šest stotina i šezdesetak trosložnih i višesložnih riječi (dvosložne nisu tvorenice s tim sufiksom) u Matešićevu *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen* (Wiesbaden, 1965.) sa završetkom *-ika*, od kojih je šest stotina i dvadesetak naglašeno u skladu s Babićevim

pravilom, dakle više od devedeset posto. Taj je korpus bar dijelom i u svijesti govoritelja, pa im je naglasak *Amèrika, repùblika* posve normalan. I za imenice na *-izam* Babić u navedenom djelu kaže da im je kratkouzlazni naglasak na prvom slogu sufiksa.

6. Vratimo se samo na trenutak odricanju vrijednosti naglasne prilagodbe činjenicom što se ona ne može pojaviti u posljednjem slogu. Dakako da se tu ne može pojaviti, ali to naglasnu prilagodbu nimalo ne priječi da se pojavljuje u svim drugim slogovima. Istodobno su na djelu svi načini kojima raspolaže naglasni sustav, pa jedni druge ne isključuju.

Što se tiče gledišta Ive Pranjkovića, na koje se autori u članku pozivaju, da nije važan naglasak nijednoga mjesnog govora nego onaj u književnom jeziku, ono jest utemeljeno standardološki, ali smjesta vrijedi samo onda ako dotične pojave nisu ušle u književni jezik. Ako jesu, zanimljivo je i njihovo podrijetlo jer su prestale biti puka dijalekatna pojava.

8. I u ovome se članku troje autora može naslutiti nedovoljno jasno razlikovanje zapadnoštokavskoga i na njemu utemeljena hrvatskoga književnojezičnog naglašavanja s jedne strane i Karadžić–Daničićeva s druge strane. Onda se oštrica uperi i na ono što nam nikada nitko nije nametao, što je izvorno hrvatsko. Naglasno je dvojestvo npr. *kolègij* i *kolēgij*, *senātor* i *senātor*. Ta jezik je i cilj, a ne samo ostvareni doseg. I svi ga, baš svi moramo učiti. Nek nam to potvrdi i pjesnik:

*Drevni i lijepi jeziče Hrvata,
Rođen na morskom pragu tvojih vrata
Polako sam te, uz trud, usvojio.*

V. Nazor, *Hrvatski jezik*

9. U članku se kao prava mjera želi postaviti gradsko naglašavanje. No takva naglašavanja kao konzistentna sustava u gradu nema jer se ono raslojava u različita naglašavanja u kojima se opet očituje podrijetlo nositelja. To nipošto ne znači da se zalažemo za seosko naglašavanje. Prava je mjera u svoti hrvatskoga književnojezičnog naglašavanja koje se potvrdilo prosijavanjem i oplemenjivanjem svoje osnovice — organskoga zapadnoštokavskoga naglašavanja uz sudjelovanje svih hrvatskih idioma s istosmjernim prozodijskim razvojem. Obje te razine — organska i književnojezična — plod su polutisućljetnog razvoja i nemaju premca ni u kakvu drugom naglašavanju.

10. Mislim da treba posve napustiti svaki pokušaj hijerarhizacije idiomâ po mjerilu tobožnje veće ili manje kultiviranosti. U svakom se našem idiomu, uključujući u to sve razine jezičnoga opisa pa i naglašavanje, može očitovati i profinjeno duhovno gospodstvo i krajnja ruralnost. To zavisi od nositelja sustavâ i od životnih i društvenih sredina, a ne od samih jezika.

Budući da su pisci članka *Kako se naglašavaju posuđenice* naveli i nazive *uporabna* i *propisana norma* kao one koje i ja upotrebljavam, a u tom kontekstu dodali da se uvijek misli kako je uporabna drugorazredna, moram istaknuti da sam baš uporabnu normu uvijek smatrao pravom, sve dok ona nije u najvećoj mjeri postala i propisanom.

Na kraju se valja zapitati koja su prava polazišta današnjeg naglasnog normiranja. Pred više desetljeća, kad su nam normativni izvori vrvjeli primjerima i modelima normiranja odozgo i izvana, bilaje novost poći od jezične prakse, od uporabne norme. Ali danas, kad već uglavnom imamo svoju normu u svojim priručnicima, praksa više ne može imati isto značenje kao što je onda imala. Sad treba polaziti od svoje najvećim dijelom utvrđene norme, u kojoj su već nazočni sustav-

nost i, dobrim dijelom, razvojne tendencije. Pojedini treba dotjerivati, a ono što nije nikako u porabi – smiono napustiti.

Hrvatski jezik danas ima svoje norme. Ima i onu prozodijsku. Živa je to norma i ne treba je nikako suzbijati.

SAŽETAK

Stjepan Vukušić, Pedagoški fakultet, Pula

UDK 801.612:808.62, stručni članak

primljen 25. lipnja 1996., prihvaćen za tisak 10. rujna 1996.

Unacceptable rules of the accent norm

The author gives some critical remarks on the article »Kako se naglašavaju posuđenice« (On stressing loanwords, *Jezik* 43:4, by I. Škarić, D. Škavić and G. Varošaneć-Škarić).

O naglašavanju posuđenica – još jednom, nakon Vukušića

Ivo Škarić, Durđa Škavić, Gordana Varošaneć-Škarić

Nismo doista ni mogli očekivati da će naš članak »Kako se naglašavaju posuđenice«¹ proći bez odjeka. I odjeknulo je – resko, kategoričkim: »Neprihvatljiva naglasnonormativna pravila«. Na naš članak, koji je u svemu obziran, koji polje tvrdnje pažljivo sužava na samo ono što hoće i što može braniti, i koji, anticipirajući protivljenja, sve iskazuje uvjetno i popraćeno višestrukim dokazima, ovdje g. Vukušić grubo nasrće nastojeći da ga obevrijedi. Od g. Vukušića nismo očekivali tako oštar ukor jer ga poznamo kao inače odmjereni i razboriti čovjeka, čije akcentološke radove pomno pratimo – najčešće s odobravanjem.

Nije nam trebalo spočitavati pred trećima, koji možebitno nisu čitali naš članak, kako mi ne znamo da postoje brojne prilagođene strane riječi. Nije nas trebalo poučiti kako »naglasni sustav bira rješenja iz svojih mogućnosti«, uz populističko »Nema tu odnosa ili–ili, nego i–i«, pri čemu se nas gura na onu nesimpatičnu zatucanu stranu koja nameće samo jedno rješenje, kad upravo mi, da podsjetimo, na str. 132. kažemo: »Što se tiče postojećeg nemalenog korpusa posuđenica koje se dnevno procesiraju u hrvatskim govornim tekstovima, tu nalazimo sva četiri rješenja. Nerijetko se i jedna te ista riječ različito naglašava u javnom govoru«. Malo dalje izjavljujemo: »Naš je čvrsti stav da je moguće preporučiti za standard bilo koje od spomenuta četiri rješenja«. (NB: jedno rješenje više nego što može dopustiti naš kritičar.) U našem zaključku još, a na temelju

¹ Jezik, 43, br. 4, 1996., str. 129–138.